

Adamczyk, Mieczysław

"Prasa konspiracyjna ruchu ludowego 1939-1945", Bartłomiej Golka, Białystok 1975 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 16/1, 112-114

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bartłomiej Golka, *Prasa konspiracyjna ruchu ludowego 1939—1945*, Białystok 1975, ss. 364, 8 nlb., materiał ikonograficzny oraz tabele.

Zapoczątkowane w latach pięćdziesiątych badania nad dziejami prasy konspiracyjnej w Polsce lat 1939—1945 zostały uwieńczone w latach sześćdziesiątych kilkoma pozycjami książkowymi¹. W ostatnim dziesięcioleciu prasa konspiracyjna (szczególnie terenowa) znów staje się przedmiotem coraz liczniejszych studiów. Pojawiło się szereg prac przyczynkarskich, artykułów, studiów oraz rozpraw². Mimo rozwoju tych badań zbyt mało jeszcze ukazuje się prac monograficznych poświęconych omówieniu poszczególnych kierunków prasy konspiracyjnej. Szczególnie skromna jest nasza wiedza o terenowej prasie konspiracyjnej. W dalszym ciągu nie została opracowana metodologia badań nad tym specyficznym rodzajem prasy — jednym z dość ważnych, a jakże często pomijanych źródeł historycznych w badaniach nad ruchem oporu w Polsce.

Z tym większym uznaniem należy powitać inicjatywę Ludowej Spółdzielni Wydawniczej, która zdecydowała się wznowić książkę Bartłomieja Golki pod nieco zmienionym tytułem. Praca ta, wydrukowana w 1960 r. była pierwszą próbą monograficznego opracowania prasy konspiracyjnej „Rocha”. Drugie wydanie znacznie się różni od pierwszego. Różnice wynikają przede wszystkim z poważnego wzbogacenia źródeł. Od czasów pierwszego wydania ujawniły się nowe tytuły i numery prasy, które trafiły do archiwów i bibliotek. Pozwoliło to Autorowi na rozszerzenie tematu o nowe treści oraz przeprowadzenie korekty pewnych ocen i stwierdzeń zawartych w pierwszym wydaniu pracy.

Książka dzieli się na dwie części: pierwsza traktuje o prasie centralnej „Rocha”, druga natomiast poświęcona jest omówieniu i analizie periodyków terenowych. Część pierwsza składa się z sześciu rozdziałów, z których pierwszy ma charakter wprowadzający i omawia poczynania organizacyjne ruchu ludowego, ostatni zaś poświęcony jest działalności wydawniczej „Rocha” w okresie powstania warszawskiego. Pozostałe roz-

¹ *Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939—1945*, oprac. L. Dobroszycki, Warszawa 1962, Z. J. Hirsza, *Lubelska prasa konspiracyjna 1939—1945*, Lublin 1968, *Publicystyka konspiracyjna PPR*, Warszawa 1961; A. Przygoński, *Prasa konspiracyjna PPR. Zarys. Katalog. Życiorysy*, Warszawa 1966, B. Golka, *Prasa konspiracyjna „Rocha” 1939—1945*, Warszawa 1960.

² Z. J. Hirsza, *Ludowa prasa konspiracyjna na Lubelszczyźnie*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1972, nr 14; J. Jarowiecki, *O konspiracyjnej prasie ludowej okręgu krakowskiego w latach 1939—1945*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, 1971, z. 3; A. Słomkowska, *Wydawnictwa instruktażowo-propagandowe PPR, AL i KRN w okresie okupacji hitlerowskiej*, *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, t. 11, z. 4; Cz. Wycech, *Konspiracyjna prasa ludowa na tle podziemnej prasy polskiej*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1971, nr 13; M. Adamczyk, *Zawartość treściowa konspiracyjnego pisma „Odwet”*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. 13, z. 1.

działy omawiają kolejno pisma centralne według przyjętego przez Autora schematu: opis bibliograficzny, analiza zawartości pisma oraz analiza treści. W opisie bibliograficznym uwzględniono: tytuł pisma, wydawcę, technikę wykonania, miejsce wydania, okres ukazywania się pisma, nazwisko redaktora i skład zespołu redakcyjnego. Przy opisie zarówno prasy centralnej, jak i terenowej nie zawsze podawano nakłady oraz częstotliwość pisma. Przed opisem bibliograficznym zamieszczono wykaz zachowanych numerów — szczególnie prasy terenowej — co w dużej mierze podnosi wartość dokumentacyjną książki.

Analiza zawartości pisma została poparta bardzo wartościowymi wykazami tabelarycznymi, dobrze orientującymi w problematyce konspiracyjnej prasy ludowej. Dobrze by było (przynajmniej w wypadku prasy centralnej), gdyby Autor uwzględnił dane dotyczące proporcji zamieszczanego na łamach periodyków materiału. Zastosowanie uproszczonej (procentowej) metody obliczania powierzchni pisma ułatwiłoby zaszeregowanie poszczególnych czasopism do odpowiedniego gatunku prasowego, jak również potwierdziłoby słuszność klasyfikacji Autora.

Przeprowadzona analiza treściowa pism ukazała w ruchu ludowym ścieranie się różnych kierunków, dążeń i tendencji społeczno-politycznych. Dał Autor temu wyraz szczególnie w ostatnim, podsumowującym rozdziale książki zatytułowanym: „Propaganda ruchu ludowego — monolit czy wielokierunkowość?” W tej kwestii *novum* w stosunku do wydania pierwszego stanowi ocena działalności propagandowo-wydawniczej SL „Wola Ludu” jako najbardziej radykalnego i lewicowego ruchu w nurcie ludowym. Opierając się na udokumentowanych argumentach Autor określił specyfikę propagandową ruchu ludowego.

Druga część książki dzieli się na cztery rozdziały; trzy pierwsze traktują o prasie terenowej, a ostatni jest podsumowaniem rozważań Autora. Omówiono tu kolejno: powstanie, rozwój i rozmieszczenie prasy terenowej; oblicze prasy terenowej; funkcje prasy terenowej. Rozdział trzeci ściśle łączy się z czwartym i potraktowany został jako wprowadzenie do dyskusji podjętej w następnym rozdziale, w którym Autor określił nie tylko funkcje prasy terenowej, ale i odpowiedział na szereg istotnych pytań dotyczących stosunku prasy centralnej do prasy terenowej, różnic i pokrewieństwa między nimi oraz ich wzajemnego wpływu i oddziaływania.

Wewnętrzna budowa omawianych rozdziałów jest konsekwentna i analogiczna, zarówno w odniesieniu do prasy centralnej, jak i terenowej. B. Golka ukazuje kolejno powstanie i historię każdego pisma, następnie zamieszcza wraz z komentarzem autorskim urywki wybranych artykułów z prasy konspiracyjnej, które odzwierciedlały stosunek pisma do określonych problemów społeczno-politycznych. Ten główny trzon konstrukcyjny poprzedza (szczególnie w przypadku prasy terenowej) wykaz zachowanych egzemplarzy z uwzględnieniem miejsca ich gromadze-

nia, zamyka zaś informacja o ważniejszych publikacjach traktujących o piśmie. Ogólnie rzecz biorąc, jest to połączenie katalogu i adnotowanego opisu bibliograficznego. Taka konstrukcja ułatwia dotarcie do poszukiwanych informacji o poszczególnych pismach ludowych oraz ma dużą wartość dokumentacyjną. Recenzowana książka ukazuje więc jedną z metod opracowania prasy konspiracyjnej. Przypuszczać należy, że następne opracowania monograficzne, zarówno prasy centralnej, jak i terenowej, a także ważniejszych czasopism podziemnych, zaprezentują dalsze sposoby badań w tej dziedzinie.

Opracowanie części dotyczącej prasy terenowej skłania do poczynienia pewnych uwag, a także rozszerzenia informacji o niektórych pismach. Dotyczą one szczególnie pomijanych przez Autora dość ważnych elementów opisu bibliograficznego, do których zaliczyłbym opis szaty graficznej (który ułatwić może identyfikację pisma nie tylko dokumentalistom służby archiwalno-bibliotecznej, ale wszystkim tym, którzy z nim się zetkną) oraz częstotliwość ukazywania się i nakłady pism. Te dwa ostatnie elementy, jak również nie uwzględniony wykaz miejscowości, do których pisma kolportowano, łączą się ściśle z analizą zasięgu wpływów czasopism ludowych. Chociaż liczby czytelników prasy konspiracyjnej nigdy już nie zdołamy ustalić, ponieważ specyfiką tej prasy była wędrówka egzemplarzy z rąk do rąk, to jednak wydaje się, w rozważaniach teoretycznych należałoby uwzględnić: nakłady, częstotliwość i miejscowości, do których dostarczano pisma, gdyż przynajmniej w sposób przybliżony poinformują o zasięgu oddziaływania prasy terenowej. Dlatego też sądzę, że te elementy powinny być uwzględnione w miarę, jak na to pozwala stan bazy źródłowej.

Uzupełnień takich można by dokonać w wypadku „Przedświtu”, (o którym Autor pisze na stronie 213—215), „Wiadomości Radiowych” (s. 217—218), „Bądź Gotów” (s. 219), „Sygnału” (s. 225, przy czym pomyłkowo podano, że jego kontynuacją był „Chłopski Świat”, gdy w rzeczywistości był nią „Chłopski Sygnał”), „Walki o Nową Polskę” (s. 234—235), jak również „Znaku” (s. 236—237) i „Agencji Ziemi” (s. 237—240) oraz niektórych innych periodyków wydawanych w Kieleckiem, a uwzględnionych w książce. Właściwy i pożyteczny wydaje się chronologiczny układ tytułów według lat wydania czasopism (w jego ramach zachowany został porządek alfabetyczny).

Książka ma wielką wartość informacyjną i dokumentacyjną, stanowi także jeden ze sposobów monograficznego opracowania dziejów prasy konspiracyjnej. Jest również krokiem naprzód na drodze do syntetycznego ujęcia dziejów polskiego czasopiśmiennictwa podziemnego w okresie drugiej wojny światowej.